

İslâm Âlimlerine Göre Hadisleri İnkâr Etmenin Hükümü

The Ruling of Denying Hadīths According to Islamic Scholars

Yazar Bilgisi Author Information

İdris TÜZÜN

Dr. Öğr. Üyesi, Dumlupınar Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi, Kütahya, Türkiye
Asst. Prof., Dumlupınar University Faculty of Islamic Sciences, Kütahya, Türkiye
idris.tuzun@gmail.com , www.orcid.org/0000-0002-3947-8912

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type	Araştırma Makalesi Research Article
Yayın Etiği Publishing Ethics	Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir. Makale, çift taraflı kör hakemlik yöntemiyle en az iki hakem tarafından incelenmiştir. This article has been scanned by iThenticate software and no plagiarism detected. It has been examined by at least two referees using double sided blind refereeing method.
Finansman Funding	Yazar, bu çalışma için herhangi bir dış fon almadığını beyan eder. Author declares that he get no any external funding for this study.
Çıkar Çatışması Conflict of Interest	Yazar bu çalışmayla ilgili herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder. Author declares that there is no any conflict of interest related to this study.
DOI	https://doi.org/10.30623/hij.1286628
Geliş Tarihi / Received	Kabul Tarihi / Accepted
23 Nisan/April 2023	14 Aralık/December 2023

Öz

Kur'ân'ın bazı âyetlerinde müminlerin Hz. Peygambere itaat etmesi emredilmiş ve itaat edenler övülmüş, itaat etmeyenler de zemmedilmiştir. İslâm'ın ilk döneminden itibaren Müslümanlar bu emre ittibaen hem Kur'ân'ı hem de sünneti iki aslı şer'î kaynak kabul etmişlerdir. Sahâbe, tâbiîn ve tebeû tâbiîn döneminden itibaren 19. Yüzyıla gelinceye kadar Müslümanlar bu iki asla bağlı kalmışlar bu konuda ciddi her hangi bir ihtilafa düşmemişlerdir. Bununla beraber, sahâbe ve tâbiîn döneminde istisnâ diyebileceğimiz bazı şahısların “Bize sünnetten değil, Kur'ân'dan bahsedin!” dedikleri, fakat sünneti inkâr etmedikleri nakledilmiştir. Yalnızca İmâm Şâfiî kendi döneminde sünnetin hüccet oluşunu inkâr eden bazı şahıslardan bahsetmiştir. Fakat bu durum istisnâ bir durum olmuştur.

Hadisin/Sünnetin Kur'ân'dan sonra dinin en önemli ikinci kaynağı oluşunun geniş çapta inkârı, ilk defa İngilizlerin 1850 yılında Hindistan'ı işgal etmelerinden sonra ortaya çıkmıştır. Hindistan'da kendilerini Kur'âniyyûn olarak adlandıran bir grup, hadislerin dinde delil oluşunu inkâr etmişlerdir. İngilizlerin 1880 yılında Mısır'ı işgal etmesinden sonra Mısır'da da benzer iddialar ortaya atılmıştır. Hindistan ve Mısır'da bu tür iddiaların özellikle İngilizlerin işgalinden sonra başlaması oldukça düşündürücüdür. Günümüz Türkiye'sinde de son zamanlarda Hindistan ve Mısır'daki iddialara benzer görüşler ortaya atılmıştır. Arapça bilmeyen hatta Kur'ân'ı yüzünden okuyup okuyamadığı şüpheli şahıslar, medya tarafından İslâm âlimi olarak takdim edilmiş, bunlar da akıllarına yatmayan bazı hadisleri bahane ederek bütün hadisleri inkâr etmişlerdir. Buna mukabil bu görüşleri reddeden, sünnetin hüccet olduğunu savunanlar da olmuştur. Her iki tarafta makaleler, kitaplar yazmış, sosyal medyada değişik şekillerde görüşlerini savunmuşlardır. Bununla beraber sünneti savunanlar sünneti inkâr etmenin hükmü üzerinde fazlaca durmamışlardır.

Bu çalışmada geçmişteki âlimlerin sünneti inkâr etmenin hükmü ile ilgili görüşleri ele alınmaya çalışılmıştır. Araştırma esnasında Hadis Usûlü kitaplarında bu konunun çok az ele alınırken, Fıkıh Usûlü ve Kelâm ile ilgili kitaplarda üzerinde daha çok durulduğu görülmüş ve bu kitaplardan iktibaslar yapılmıştır. İslâm âlimlerinden İmâm Şâfiî, İbn Hazm, İmâm Suyûtî, Abdulkâhir Bağdâdî, Cessâs ve Fahrettin Razî gibi âlimler sünneti bütünüyle inkâr edenlerin kâfir olduğunu söylemişlerdir. Son yüzyılda Hindistanlı 1000 kadar âlim de bir fetva hazırlayarak hadisleri inkâr edenlerin İslâm dairesinden çıkıp “kâfir” olduğunu ilân etmişlerdir. Bazı âlimler sünneti inkâr edenlerin kâfir olduğunda ümmetin ittifakı olduğunu söylemiştir. Âlimler buna gerekçe olarak bir kısım hadislerin vahye (vahy-i gayr-ı metlüve) dayandığını ve Kur'ân'daki azımsanmayacak derecedeki âyetlerin peygambere tabi olmayı emrettiğini, bu sebepten sünneti bütünüyle inkâr edenlerin küfre girdiklerini söylemişlerdir. Ayrıca mütevâtir hadislerin peygamberimizden rivâyeti kesin olup, yakîn ifade ettiği için onu inkâr edenlerin peygamberi de inkâr ettiği dolayısıyla onların da küfre girdiği söylenmiştir. Haber-i vâhidlerden meşhûru inkâr ise bid'at ve dalâlet kabul edilmiştir. Diğer haber-i vâhidleri istihza edenler veya hadisin peygambere ait olduğunu kabul etmekle beraber reddedenlerin de küfre girdiği, bunun peygamberin risâletini inkâr manasında olduğu kabul edilmiştir. Âlimlerin kabulüne mazhar olmuş, sahih bir hadisin sıhhatini reddederek, peygamberi değil râvîleri suçlayarak inkâr edenlerinse fâsık olduğu söylenmiştir.

Bu çalışmada yalnızca bir durum tesbiti yapılmış, âlimlerin görüşleri takdim edilmiş, bu görüşler hakkında herhangi bir yoruma gidilmemiştir. Yorum, diğer ifadeyle âlimlerin hükümlerini kabul edip, etmemek okurlara bırakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Mütevâtir, Meşhûr, Âhâd, Küfür, Ehl-i Bid'a, Fâsık.

Abstract

In some verses of the Qur'ân, Muslims are ordered to obey the Prophet, and people who obeyed him are praised while those who disobeyed him are condemned. Adhering to this command since the first period of Islam, Muslims have accepted both the Qur'ân and Sunnah (the codes of life based on the ḥadīths of the Prophet) as two primary sources of Islamic Jurisprudence. Since the period of the Şaḥāba (Companions), Tābi'ūn (Adherers, those who saw and adhered to the Companions) and Tābi' al-Tābi'īn (those who saw and adhered to the Adherers), until the 19th century, Muslims remained loyal to these two original sources and did not express any serious disagreements on this issue, but only a single exceptional group denying all ḥadīths was mentioned in the period of Imām al-Shāfi'ī.

After the British domination of India and Egypt in the 19th century, some groups that denied Sunnah emerged in these countries. The widespread denial of the Ḥadīth/Sunnah as the second most important source of religion after the Qur'ân first emerged following the British domination of India in 1850. In India, a group calling themselves the Qur'āniyyun (Quranists) denied ḥadīths as evidence in religion. Similar claims were made in Egypt after the British invasion of this region in 1880. It is quite thought-provoking that such claims emerged in India and Egypt, especially after the British invasion. In modern-day Türkiye, opinions similar to those in India and Egypt have been put forward as well. People who hardly know Arabic and may not even read the Arabic script have been presented as Islamic scholars by the media, and they have denied all ḥadīths on the pretext of rejecting some ḥadīths that run counter to their mindsets. On the other hand, there were also those who rejected these views and defended the Sunnah as proof. Both sides have written articles, books and defended their views in different ways on social media. However, those who defended the Sunnah did not focus on the judgement of denying it.

This study discusses the views of earlier scholars on the ruling of denying the Sunnah. It was observed that this issue was rarely discussed in books on ḥadīth methodology, while it was more frequently emphasised in books on fiqh methodology and kalām, and these books were cited in the present study. Islamic scholars, such as Imām al-Shāfi'ī, Ibn Ḥazm, al-Suyūṭī, 'Abd al-Kāhir, al-Baghdādī, al-Jaṣṣāṣ and Fakhr al-Dīn al-Rāzī, noted that those who deny the whole Sunnah fall into disbelief. In the last century, approximately 1000 scholars from India issued a fatwā declaring that those who deny ḥadīths leave the circle of Islam and become "disbelievers". According to some scholars, the Ummah unanimously agrees that people who deny the Sunnah are disbelievers. Scholars justified this by noting that some of the ḥadīths were based on revelation and that a considerable number of verses in the Qur'ân ordered believers to obey the Prophet, and therefore those who deny the Sunnah became disbelievers. Furthermore, since mutawātir ḥadīths were certainly narrated from the Prophet and they express certainty, it is stressed that those who deny them also deny the Prophet implicitly and therefore they fall into disbelief. The denial of famous ḥadīths of khabar al-wāḥid is regarded as bid'a and misguidance. It is accepted that those who ridicule khabar al-wāḥid or reject ḥadīths even though they accept that they belong to the Prophet also commit kufr, which means denying the Prophet's prophethood. People are said to become fāsiq if they deny the authenticity of a saḥīḥ ḥadīth, which has been accepted by major scholars, by denying its authenticity and blaming the narrators (rather than the Prophet himself).

This study provides only a survey of the views of the jurists of Islam, with no comments on these views. In other words, the judgement as to accepting or rejecting the perspectives of scholars is left to the reader.

Keywords: Ḥadīth, Mutawātir, Mashhūr, Āḥād, Kufr, Ahl al-Bid'a, Fāsiq

Giriş

Kur'ân'ın değişik âyetlerinde müminlerin Allah ve Resûlüne itaati emredilmiş,¹ peygambere yapılan itaatin Allah'a itaat² ona yapılan biatın da Allah'a biat olduğu³ vurgulanmış, peygamberin müminler için üsve-i hasene olduğu⁴ ve ona itaat edenleri Allah'ın sevdiği belirtilmiştir.⁵ Bu âyetler doğrultusunda hareket eden sahâbîler Kur'ân ve sünnete uymuşlar, bu ikisi arasında itaat yönünden herhangi bir ayırım gözetmemişlerdir. Nadirattan olarak –örneğin Bedir'de- Peygamberimize “Bu Allah'ın emri midir, yoksa kendi içtihadınız mıdır?” diye sordukları olmuş,⁶ fakat hiçbir zaman “Vahiye itaat ederim, senin emrinse yapmam!” gibi bir duruma gitmemişlerdir. Tâbiîn ve tebeî tâbiîn dönemi ve sonrasında da bütün ümmet tarafından Kur'ân ve sünnetin iki şer'î delil olduğu kabul edilmiş, itikat, ibâdet, ahlâk, muamelât, ukubât ve benzeri durumlarda daima bu iki asla göre hareket edilmiştir. Âlimler arasında bazı hadislerin sıhhati ve kabul edilip edilmemesi konusunda tartışmalar olsa da, sünnetin hüccet oluşu hakkında herhangi bir ihtilaf olmamıştır.

Bununla beraber, sahâbe ve tâbiîn döneminde istisnâ diyebileceğimiz bazı şahısların “Bize sünnetten değil, Kur'ân'dan bahsedin!” dedikleri, fakat sünneti inkâr etmedikleri nakledilmiştir.⁷ Yalnızca İmâm Şâfiî kendi döneminde sünnetin hüccet oluşunu inkâr eden bazı şahıslardan bahsetmiştir.⁸ Fakat sahâbî döneminde ve İmâm Şâfiî dönemindeki hadiseler cüz'î hadiselerdir. Bu cüz'î hadiselerden yola çıkarak konuyu abartmak ve daha geniş boyutlara taşımak tekellüflü bir tevîl olmaktan öteye geçmez.⁹

Hadisin/Sünnetin Kur'ân'dan sonra dinin en önemli ikinci kaynağı oluşunun geniş çapta inkârı, ilk defa İngilizlerin 1850 yılında Hindistan'ı işgal etmelerinden sonra görülmüştür. Hindistan'da kendilerini Kur'ânîyyûn olarak adlandıran bir gurup, hadislerin dinde delil oluşunu inkâr etmişlerdir. İngilizlerin 1880 yılında Mısır'ı işgal etmesinden sonra Mısır'da da benzer iddialar ortaya atılmıştır. Hindistan ve Mısır'da bu tür iddiaların özellikle İngilizlerin işgalinden sonra başlaması oldukça düşündürücüdür.¹⁰

Günümüz Türkiye'sinde de son zamanlarda Hindistan ve Mısır'daki iddialara benzer görüşler ortaya atılmıştır. Arapça bilmeyen hatta Kur'ân'ı yüzünden okuyup

¹ Nisâ, 4/59.

² Nisâ, 4/80.

³ Fetih, 48/10.

⁴ Ahzâb, 33/21.

⁵ Âl-i İmrân, 3/31.

⁶ İbn Kesîr, İmâduddîn Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (Beirut: Dâru Hicr, 2003), 5/81.

⁷ Hâkim, Ebû Abdullah, *Müstedrek ala's-sahihayn*, thk: Mustafa Abdulkadir Ata (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990), 1/192 (No, 372).

⁸ Şâfiî, Muhammed b. İdris, *Kitâbu'l-ümm* (Beirut: Dârû'l-Ma'rife, 1990), 7/287.

⁹ Diyanet Ansiklopedisinde “Sünneti tamamen reddederek sadece Kur'an'ı benimsemiye anlayışı ilk defa II. (VIII.) yüzyılda tartışma konusu olmuş ve günümüze kadar varlığını sürdürmüştür” (<https://islamansiklopedisi.org.tr/kuraniyyun>) denilmiŝse de bu görüşün delili yoktur.

¹⁰ Bk: Saffet Sancaklı, *Hadis İnkârcılığı* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2018), 31 vd.

okuyamadığı şüpheli şahıslar, medya tarafından İslâm âlimi olarak takdim edilmiş, bunlar da akıllarına yatmayan bazı hadisleri bahane ederek bütün hadisleri inkâr etmişlerdir. Buna mukabil bu görüşleri reddeden, sünnetin hüccet olduğunu savunanlar da olmuştur. Her iki tarafta makaleler, kitaplar yazmış, sosyal medyada değişik şekillerde görüşlerini savunmuşlardır.

Hadisleri inkâr edenlere karşı yazı yazan müellifler, hadisleri inkâr etmenin hükümü üzerinde çok az durmuşlar, konu üzerinde tafsilata gitmemişlerdir. Bu çalışmada İslâm âlimlerinin hadisleri inkâr edenler hakkındaki hükümleri ele alınacaktır. Konu ele alınırken sünneti bir bütün olarak reddedenlerle, mütevâtir ve âhâd hadisleri reddedenler ayrı ayrı değerlendirilecektir. Konu ele alınırken hadislerin tanımı konusunda detaya inilmeyecek, yalnızca ıstılah manaları verilecektir. Araştırma esnasında yalnızca bir durum tesbiti yapılacak, âlimlerin verdikleri hükmün isabetli olup olmadığı okuyuculara bırakılacaktır.

A. Sünneti inkârın hükümü

Bu bölümde sünneti inkâr etmenin hükümü üzerinde durulacaktır. Yaptığımız araştırmada nedense hadis âlimlerinin çoğunluğunun -çok az kısmı hariç- bu konuda bir açıklama yapmadıkları görülmüştür. Hadis usûlüyle ilgili kitaplarda, hadis çeşitleri üzerinde durulmuş, fakat bu hadisleri inkâr edenlerin durumu hakkında izah yapılmamıştır. Bazen izah yapılsa da bu izahlar çok kısa olmuştur. Hadisleri inkâr edenlerin durumu hakkında çoğunlukla Fıkıh Usûlü ve Kelâm ile ilgili kitaplarda izahlar bulunmaktadır.

Aşağıda konu, hadisi bütünüyle inkâr, mütevâtir, meşhûr ve âhâd hadisleri inkâr başlıkları altında ele alınacaktır.

1. Sünneti bütünüyle inkâr

Yukarıda da değindiğimiz gibi sahâbe, tâbiîn ve tebeû tâbiîn döneminden günümüze kadar bütün Müslümanlar Kur'ân ve sünneti, dini konularda hüccet kabul etmişler, bu konuda aralarında herhangi bir ihtilaf olmamıştır. Nitekim İmam Şâfiî "Kendisine âlim diyen veya insanlar tarafından âlim olduğu kabul edilen hiç kimsenin, Allah Azze ve Celle'nin, Allah Resûlünün bir emrine itaate ve hükmüne teslim olmaya dair farz kıldığı bir şeye muhalefet ettiğini duymadım. Çünkü Allah kendisinden sonra yalnızca ona tabi olmayı emretmiştir. Herhangi bir söz, Allah'ın kitabı veya Resûlünün sünneti ile ilişkili olmadıkça hiçbir zaman bağlayıcı değildir." demiştir.¹¹

Yukarıda da belirttiğimiz gibi ilk defa İmam Şâfiî (ö. 204/820) *Kitâbü'l-ümm* adlı kitabında, kendi zamanında hadislerin bütününe inkâr eden bir şahıstan bahsetmiş, ona sünnetin hüccet oluşuna dair delilleri sıralayarak, onun bu görüşten vazgeçmesini sağlamıştır.¹² Bununla beraber Şâfiî, bu şahsın kim olduğunu söylememiştir. Bu sebeple onun bahsettiği şahsın kim olduğu merak konusu olmuş bu konuda bazı görüşler ortaya atılmış, "Bu şahsın Zındıklardan, Mutezile'den veya Haricîlerden biri olması mümkündür" denilmiştir.¹³

¹¹ Şâfiî, *Kitâbü'l-ümm*, 7/287.

¹² Şâfiî, *Kitâbü'l-ümm*, 7/287.

¹³ Muhammed Ebû Zehrâ, *İmam Şâfiî* (Mısır: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1978), 225.; Mustafa es-Sibâî, *es-Sünnetü ve mekânetuhâ fî't-teşri'l-İslâmî* (Dımaşk: el-Mektebu'l-İslâmî, 1982), 148.

Ayrıca kaynaklarımızda Haricîlerin ve Şia'nın bazı fırkalarının sünneti bütünüyle reddettiklerinden bahsedilmektedir. Bu konuda İbn Hazm (ö. 456/1064) "Eğer bir şahıs "Biz yalnızca Kur'ân'da bulduğumuzu kabul ederiz" derse, [ve hadislerin hüccet oluşunu inkâr ederse] ümmetin icmasıyla bu şahıs kâfir olur. (...) Bu sözü söyleyen kâfirdir, müşriktir, malı ve canı helaldir. Bu görüşü ümmetin kâfir olduğunda ittifak ettiği bir kısım Rafizîler kabul etmiştir." demiştir.¹⁴

İmam Suyûtî de (ö. 911/1505) "Bu fasit görüşün aslı zındıklar ve Rafizîlerin gulâtı tarafından ortaya atılmıştır. Onlar hadislerin hüccet oluşunu inkâr ederek yalnızca Kur'ân'la yetinmeye taraftar oldular" demektedir.¹⁵

Abdulkâhir Bağdâdî (ö. 429/1037) "Hadisleri nakleden bütün ravîleri (sahâbîleri) tekfir eden ve onların naklettiği bütün sünnetleri de reddeden bir kısım Haricîleri, Ehl-i Sünnet tekfir etmiştir" demektedir.¹⁶

Bu ifadelerden yola çıkarak hadislerin bütünüdür delil oluşunu inkâr edenlerin zındıklar, Haricîlerin ve Şia'nın bir gurubu olduğunu söylemek mümkündür. Fakat bunlar çok küçük bir azınlık olarak kalmıştır. Âlimler bunları sünneti inkâr ettikleri için tekfir etmişlerdir.

Yukarıda da açıkladığımız gibi İmam Şâfiî'den itibaren son yüzyıllara gelinceye kadar bu görüşü dillendiren pek olmamıştır. Hadislerin geniş çapta inkârı, İngilizlerin Hindistan'ı işgal etmesinden sonra ortaya çıkmıştır.

Hindistanlı hadis ve fıkıh âlimi Azîmâbâdî (ö. 1329/1911) Peygamberimizin "Koltuğuna kurulmuş bazı şahısların ileride sünnetini inkâr edeceğine"¹⁷ dair hadisini izah ederken şöyle demektedir: "Nebi (s.a.v)'in bu mucizesi aynen haber verdiği gibi çıktı. Hindistan'ın Pencap bölgesinden bir adam, -ehl-i Kur'ân'dan çok uzak olduğu halde- ehl-i Kur'ân'dan olduğunu ilan etti. Bilakis o, mühlidlerden ve mürtedlerdendir. Daha önceleri bu adam salihlerden bir kişiydi. Sonra şeytan onu dalâlete düşürdü, azdırdı ve onu doğru yoldan uzaklaştırdı. Müslüman olan bir kişinin söyleyemeyeceği sözleri söyledi. Peygamber (a.s)'a hakâret edecek derecede dilini uzattı ve bütün sahih hadisleri inkâr etti. Ve "Bunların hepsi Allah'a karşı yalan ve iftiradır. Yalnızca Kur'ân'la amel etmek gerekir. Nebi (s.a.v)'in hadisleri sahih hatta mütevâtir bile olsa onlarla amel gerekmez." dedi. Ve buna benzer pek çok küfür sözlerini söyledi. Cahillerden pek çoğu ona tabi oldu ve onu kendilerine önder yaptılar. Bu asrın âlimleri onun küfür ve ilhadda olduğuna, İslâm dairesinden çıktığına dair fetva verdiler. İşin doğrusu da onların söyledikleri gibidir." demiştir.¹⁸

Azîmâbâdî bu şahsın kim olduğunu söylememiştir. Anlattıkları Gulâm Ahmed Pervîz'e (ö. 1985) çok uymaktadır. Çünkü o, Pencap'tan çıkmış, Kurâniyyun'dan olduğunu söylemiş ve hadisleri inkâr etmiştir. Ayrıca 1000 kadar âlim bir fetva hazırlayarak

¹⁴ İbn Hazm, *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm* (Beyrut: Dâru'l-Afâki'l-Cedide, tz) 2/80.

¹⁵ Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir, *Miftâhu'l-cenne fî'l-ihcâc bi's-sünne* (Medine: el-Câmiatü'l-İslâmiyye, 1989), 6.

¹⁶ Abdulkahir Bağdâdî, *el-Fark beyne'l-firak* (Beyrût: Dâru'l-Âfâki'l-Cedide, 1977), 315.

¹⁷ Hadisin metni şöyledir: Sahâbî Mikdam b. Ma'dikerb'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Dikkat ediniz! Bana Kitap ve onunla beraber bir misli de verildi. Dikkat edin! Yakında koltuğuna kurulmuş, karnı tok bir adam size: Sizin için (hadisler değil) bu Kur'ân önemlidir. (Yalnızca) onda bulduğunuz helali helal, haramı da haram kabul ediniz (yeter)", diyecektir. Şunu iyi biliniz ki ehli eşek eti, yırtıcı ve vahşi hayvanlar size helal değildir." Ebû Dâvûd, "Sünnet", 5 (No, 4604).

¹⁸ el-Azîmâbâdî, Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak, *Avnü'l-ma'bûd şerhü Süneni Ebû Dâvûd* (Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415), 12/233.

Pervîz'in İslâm dairesinden çıkıp "kâfir" olduğunu ilân etmişlerdir.¹⁹ Bununla beraber Azîmâbâdî 1911'de vefat etmişken, Pervîz (1903-1985) yılları arasında yaşamıştır. Bu yönüyle Azîmâbâdî'nin bahsettiği kişinin Pervîz olması mümkün değildir. Fakat her iki şahıs hakkında âlimlerin kâfir olduklarına dair fetva vermeleri, bu âlimlerin sünnetin bütünüyle inkâr edilmesini küfür kabul ettiklerini göstermektedir.

Sünneti bütünüyle inkâr edenlerin kâfir olduğunu söyleyen yalnızca Hindistanlı âlimler değildir. Bütün âlimler, aynı şeyi söylemişlerdir. Nitekim yukarıda İbn Hazm'ın, İmam Suyûtî'nin ve Abdulkâhir Bağdâdî'nin ifadelerini aktarmıştık. Abdülğani Abdülhâlîk da, *Müsellem* müellifi ve şârihinin şöyle dediklerini nakletmektedir: "Kitap ve sünnetin hüccet oluşuna gelince, bu dinden olduğunu söyleyen herkes, bütün ümmet bunda müttefiktir. Bu yüzden bu konuda fazla bir izaha hacet yoktur."²⁰

Âlimler sünneti inkâr edenin kâfir olacağını söylerken, bazı sünnetlerin vahiy ile geldiğini, bu yüzden sünneti inkâr edenlerin vahyin bir kısmını da inkâr etmiş olacaklarına dikkat çekmişlerdir.²¹ Ayrıca Kur'ân'da pek çok âyette Peygambere itaat emredilmiştir. Sünneti inkâr edenler bu âyetlere de muhalefet etmiş olmaktadır.²² Bu konuda hanefî fakihlerinden Cessâs (ö. 370/980), Kur'an'daki Allah'a ve onun peygamberine itaatla ilgili âyetleri zikrettikten sonra "*Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiği hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam manasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar.*"²³ âyeti hakkında şöyle demektedir: "Bu âyet Allah'ın emirlerinden veya onun Resûlünün emirlerinden bir şeyi reddeden kimsenin İslâm'dan çıktığına delildir. Bu red ister ondaki şekten dolayı olsun, ister kabulü terk cihetinden dolayı, isterse teslimden imtina cihetiyle olsun eşittir. Bu sahâbenin zekât vermekten imtina edenlerin irtidat ettiğine dair görüşlerinin ve onlarla savaşmalarının ve onları esir etmelerinin doğru olduğunu da gerektirir. Çünkü Allah, (bu âyette) peygamberinin hükmünü kabul etmeyenlerin ehl-i imandan olmadığına hükmetmiştir."²⁴

Fahrettin Razî (ö. 606/1210) tefsirinde Kâdi şöyle diyor dedikten sonra Cessâs'ın ifadelerinin aynısını aktarmış,²⁵ ayrıca şöyle demiştir: "*Hayır. Rabbine yemin olsun ki*" âyetinde Allah şu şartlarla muttasıf olmadıkça onların imanla vasıflandırılmayacaklarına yemin etmiştir. Bu şartların ilki de "*Aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılmadıkça*" ifadesidir. Bu ifade Allah Resûlünün hükmüne razı olmayanın mümin olamayacağına delalet etmektedir."²⁶

Vehbe Zuhaylî de bu konuda şöyle demektedir "Sünnetin hüccet olmasının inkâr edilmesi kabul edildiğinde dinde çok büyük bir tehlike ortaya çıkar. Çünkü bu görüş kabul edildiği takdirde Kur'ân'da mücmel olup da sünnetin beyân ettiği namaz, zekât, hac ve diğer pek çok farzlar anlaşılabilir hale gelir. Yalnızca bu farzların lügavî manası anlaşılır. Böylelikle de farz olduğu tevâtürle bize kadar gelen hatta öğrenilmesi dinî yönden zarurî ilimlerden olan namazlar, zekâtlar ortadan kalkar. İmam Şâfiî'nin dediği gibi böyle bir sözü söyleyenin de İslâm'la bir ilgisi yoktur. Şevkânî de İrşâdü'l-fuhûl adlı eserinde

¹⁹ Abdulhamit Birişik, "Pervîz, Gulâm Ahmed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/247-249.

²⁰ Abdülğani Abdülhâlîk, *Hücciyetü's-sünne* (b.y. Dârü'l-Vefâ, el-Ma'hedü'l-Âlem lil-Fikrî'l-İslâmî, 1987), 249.

²¹ Şâfiî, *Kitâbu'l-ümm*, 7/288.; İbn Hazm, *İhkam*, 1/97, 2/77.; Süyûtî, *Miftahu'l-cenne*, 27,

²² Şâfiî, *Kitâbu'l-ümm*, 7/288.

²³ Nisâ, 4/65.

²⁴ Cessâs, Ebû Bekr er-Râzî, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), 2/167.

²⁵ Râzî, Fahreddin, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dârü İhyau't-Turâsî'l-Arabî, 1420), 10/121.

²⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 10/128.

benzer şeyler söylemiştir. İbn Bedrân da “İlimle biraz aşına olan herkes bilir ki; sünneti mutahharanın hüccet oluşu ve ahkâmın teşriinde müstakil bir esas oluşu zarurati diniyyedendir. İslâm dininden nasibi olmayan kimseler haricinde kimse buna muhalefet etmez.” demiştir.²⁷

Bunlara ek olara Kelâm âlimlerinin imanı “Peygamberin Allah katından getirdiği şeylerin hepsini tasdik etmektir” diye tarif etmelerini de bu bağlamda değerlendirmek gerekir.²⁸ Bu tarifde Kur’ân ve sünnet diye bir ayrıma gidilmemiştir. Bu yönüyle Peygamberin getirdiklerinin bir kısmını kabûl edip bir kısmını reddetmek imana aykırı olup, küfürdür. Dolayısıyla sünneti bütünüyle reddedenler, Kur’ân haricinde sünnetle gelen ahkâmı reddetmiş oldukları için küfre düşmüş olurlar. Nitekim Taftâzânî “Kitap ve sünnetin kat’i naslarının delalet ettiği ahkâmı -örneğin cesetlerin haşrini- inkâr küfürdür. Çünkü bu açıkça Allah ve Resûlünü yalanlamak demektir.”²⁹ demiştir.

Bütün bunların neticesinde, sünneti bir bütün olarak inkâr edenlerin küfre girdikleri bütün âlimlerin kabulüdür diyebiliriz.

2. Mütevâtir hadisi inkâr

Mütevâtir hadis; yalan söylemeleri adeten mümkün olmayan kalabalık bir cemaatin/gurubun bir haberi kendileri gibi bir cemaate/guruba aktarmasıdır. Mütevâtir hadisi nakledenlerin sayısı hakkında değişik görüşler aktarılmıştır.³⁰ Fakat burada bu konulara girilmeyecektir.

Mütevâtir, sünnetlerin en kuvvetlisi ve en yükseğidir. Kesinlik ve ilim yönünden yakîn ifade eder. Bu sebeple ilim ehli, mütevâtir hadisin bütün şer’î ahkâmında –ister itikat, ister fikhî amelî bir konu olsun eşittir- hüccet olduğunda ittifak etmiştir.³¹

Yukarıda bütün sünnetleri inkâr edenlerin kâfir olduklarına dair âlimlerin görüşlerini sunduk. Aslında âlimler bir bütün olarak değil, yalnızca mütevâtir bir hadisi inkâr edenin dahi kâfir olacağını söylemişlerdir. Örneğin Vehbe Zuhaylî “Bütün İslâm âlimlerinin ittifakıyla, mütevâtir hadisin peygamberimizden geldiği kesindir. Bu sebeple ilim ve mutlak bir yakîn ifade eder, inkâr eden kâfir olur” demektedir.³²

Mütevâtir hadisi inkâr edenin kâfir olacağını söyleyen ilk şahıs muhtemelen Şâfiî’dir. O şöyle diyor: “Kitabın açık nassı veya üzerinde icma edilen sünnet (سنة مجتمع عليها) kesindir. Onların herhangi birinde şek olmaz. Kim bunu kabulden imtina ederse tevbeye davet edilir.”³³ Şâfiî’nin “Üzerinde icma edilen sünnet”le mütevâtiri kastettiği anlaşılmaktadır. “tevbeye davet edilir” ifadesiyle de, bu kişinin küfre girdiği ve küfürden tevbe etmesi gerektiği manasına gelmektedir.

İmam Nevevî de “Kitabın nassını veya zahiri üzere hamlolunan kesin olan sünneti kim inkâr ederse, o, icma ile kâfirdir.” Demektedir.³⁴

Suyutî de “Allah size merhamet etsin! İyi biliniz ki peygamber (s.a.v)’in söz veya ameline ait dinin usûlünce bilinen şartlara göre hüccet kabul edilen bir hadisi, kim inkâr

²⁷ Vehbe Zuhaylî, *Usûlü’l-fikhî’l-İslâmî* (Dımaşk: Dârü’l-Fikr, 1986), 460.

²⁸ Sadeddin Taftâzânî, *Şerhü’l-akâidi’n-Nesefiyye* (Beyrut: Dâru İhyâi’t-turâsi’l-Arabî, 2014), 114.

²⁹ Taftâzânî, *Şerhü’l-akâidi’n-Nesefiyye*, 154.

³⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhetü’n-nazar fî tavdîhi Nuhbeti’l-fiker* (Dımaşk: Mektebetü’l-Gazzâlî, tz.) 8.

³¹ Hamza Muhammed Kasım, *Menâri’l-kârî şerhu muhtasarı Sahihü’l-Buhârî* (Dımaşk: Mektebetü Dâru’l-Beyân, 1990), 5/365.

³² Zuhaylî, *Usûl*, 1/453.

³³ Şâfiî, Muhammed b. İdris, *er-Risâle*, thk: Ahmed Şâkir (Mısır: Mektebetü’l-Halebî, 1940), 460.

³⁴ Muhyiddin Nevevî, *Ravdatu’t-tâlibîn ve umdetü’l-müttakîn* (Beyrut: el-Mektebetü’l-İslâmî, 1991), 10/71.

ederse küfre girmiş olur. O, İslâm dairesinden çıkmış olur. O, Yahudilerle, Hıristiyanlarla veya Allah'ın dilediği kâfirlerle beraber haşredilir."³⁵

Her iki âlim açıkça söylemeseler de mütevâtir hadisi kastetmiş olmalıdırlar. Çünkü yalnızca mütevâtir haber, yakîn ifade eder. Haber-i âhâd ise zan ifade eder. Bu sebeple usûl âlimleri mütevâtir hadislerin itikatta delil olduğunu kabul etmişlerdir.

Genellikle bütün İslâm âlimleri mütevâtir haberin yakîn ifade ettiğinde müttefiktirler. Usûlü Fıkıh âlimleri, mütevâtir haberin ilim ifade ettiğine karşı çıkmanın inat veya akıldaki bozukluktan başka izahının olamayacağını, aklî melekeleri yerinde olan bir kimsenin şer'î konulardaki mütevâtir haberi inkâr etmesinin Peygamber'i yalanlama veya ona karşı gelme anlamına geleceğinden onu küfre götüreceğini belirtirler. Hatta İbn Rüşd, mütevâtir haberin yakîn ifade ettiğini inkâr eden kimsenin kalbinde olana aykırı (yalan) beyanda bulunduğundan dolayı cezalandırılması gerektiğini söyler.³⁶

3. Meşhûr hadisi inkâr

Hadis âlimleri, hadisi mütevâtir ve haber-i vâhid (çoğulu âhâd) olmak üzere iki kısma ayırmışlardır. Haber-i vâhid, lügatte bir şahsın rivâyeti manasına gelse de, istilâhda mütevâtir derecesine varmayan hadisler demektir. Âlimler, bunları da meşhûr, azîz ve garîb olmak üzere üç kısma ayırmışlardır.³⁷

Âhâd hadisler içinde meşhûr, hadis âlimlerince ikiden fazla râvîsi olmakla beraber mütevâtir seviyesine çıkamamış hadistir. Fakihler tarafından bu tür hadisler müstefiz olarak da isimlendirilmiştir.³⁸ Meşhûr, râvî sayısı ilk üç nesilde bir, iki ve bazılarında göre üçün üzerinde olan hadis, "sahâbe döneminde haber-i vâhid iken ikinci ve üçüncü nesillerde tevâtür seviyesine ulaşan hadis" olarak da tarif edilmiştir.³⁹

Meşhûr hadis, kuvvetçe mütevâtire yakın bir hadistir. Bazı âlimler mütevâtirde olduğu gibi meşhûr hadisi inkâr edenin de kâfir olacağını savunmuşlardır. Bununla beraber çoğunluk meşhûru inkâr edenlerin kâfir olmayacağını fakat bid'at ve dalâlete düşeceklerini söylemişlerdir. Ali el-Kârî bu konuda şöyle der: "Meşhûr haber, önce bir kişinin bir kişiden, daha sonra (hadisin meşhûr olmasıyla) yalan söylemekte ittifak etmeleri mümkün olmayan bir topluluğun diğer bir topluluktan yaptığı rivayettir. İsa b. Ebân haricindeki bütün âlimlere göre, böyle bir haberi inkâr eden kâfir olur. İsa'ya göre meşhûr hadisi inkâr eden dalâlettedir fakat kâfir değildir. (Bana göre) sahih olan da budur."⁴⁰

Ali el-Kârî'nin zikrettiği İsa b. Ebân'ın ifadesi, Cessâs tarafından biraz daha tafsilatlı olarak şöyle aktarılmıştır: "Bir hadis üç cihetten hali değildir. Birincisi: Terkeden dalâlete düşer ve günahkâr olur. Onun bid'at ve hata üzerinde olduğuna şahadet edilir. Bu tıpkı "Zina eden kadın ve erkeğe 100 sopa vurun!"⁴¹ âyetine istinaden recmi inkâr eden topluluğun durumu gibidir. Onlar "Recm ile ilgili haber, namaz ve oruçta olduğu gibi tevâtürle gelmemiştir" demişlerdir. Onlar tekfir edilmezler. Çünkü onlar Allah ve

³⁵ Süyûtî, *Miftâhu'l-cenne*, 5.

³⁶ Yunus Apaydın, "Mütevâtir" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/208-211.

³⁷ İbn Hacer, *Nüzhetu'n-nazar*, 19.; Ahmed Naim, *Sahihi Buhârî Muhtasarı ve Tecdî Sarîh Tercemesi ve Şerhi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1991), 101.

³⁸ İbn Hacer, *Nüzhetu'n-nazar*, 14; Süyûtî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir. *Tedribü'r-râvî fî şerhi Takrîbi'n-Nevevî*. thk: Muhammed Eymen b. Abdullah (Kahire: Dâru'l-Hadis. 2004), 443.

³⁹ Ahmet Yücel, *Hadis Usûlü* (İstanbul, İFAV, 2016), 161.

⁴⁰ Ali el-Kârî, *Minehu'r-ravzi'l-ezher fî şerhi'l-Fikhi'l-ekber* (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1998), 454.

⁴¹ Nur, 24/2.

Resûlünü reddetmemişlerdir. Onlar hadisi nakledenlere muhalefet etmişlerdir. Kitabın zahirine sarılarak, tevilde hata etmişlerdir.”⁴²

Tahir el-Cezâirî de (1852-1920) İsâ b. Ebân gibi şöyle demektedir: “Bazı büyük âlimler meşhûru inkâr eden tekfir edilmez demişlerdir. Çünkü meşhûru inkâr, peygamberi yalanlamak manasına gelmez. Çünkü o vasıtasız olarak peygamberden duyulmuş değildir. Ayrıca onu kasden veya hatâen yalan söylemesi düşünölemeyen bir sayıda râvî rivâyet etmemiştir. Bilakis o, haber-i âhâddır. Fakat ikinci asırda mütevâtir gibi olmuş, insanlarda onu kabul etmiştir. Onu inkâr etmek Peygamberden rivayet edildiği sabit olmadığı halde o rivayeti kabul eden âlimleri basiretsizlikle itham ederek hata ettiklerini iddia etmek manasına gelir. Âlimlerin hata ettiğini söylemek küfür değildir. Bilakis o, mütevâtiri inkârdan farklı olarak, bid’at ve dalâlettir. Mütevâtiri inkâr ise Peygamber (s.a.v)’i yalanlamayı iş’âr etmektedir. Çünkü mütevâtir adeta peygamberden duyulmuş gibi kesindir. Peygamberi yalanlamak ise, küfürdür.”⁴³

Bazı âlimler de meşhûru inkâr edenin fâsık olacağını söylemişlerdir. Örneğin Vehbe Zuhaylî şöyle demektedir: “Meşhûr sünnetin hükmü: Bu sünnet, sahabeden nakledilişi yönünden kat’îdir. Fakat onun Hz. Peygamber’den (s.a.v) rivayeti kat’î değildir. O, itminan ve yakine yakın zan ifade eder, inkâr edenler fâsık olur.”⁴⁴

Osmanlı dönemi âlimlerinden Büyük Haydar Efendi de (ö. 1903) şöyle diyor: “Haber-i mütevatirin eseri mademki bizzarure ilimdir, münkiri tekfir olunur. Fakat hadîs-i meşhurun eseri tumaninet-i zan olunca cahidi ikfâr olunmazsa da idlal ve tefsîk olunur. Böyle bir hadîs-i Nebiyyi Zışandan kizb üzerine ittifakları mutasavver olmayan cemaat işitmediğinden inkârı hâşâ tekzib-i Nebeviyye müeddi olmıyarak mucib-i küfür olmazsa da, böyle bir haberi kabul ettiklerinden dolayı ulema-i kiram hazeratını tahtieye ve bu sözün Nebiyyi Zışan Efendimizin sözü olup olmadığına teemmüslülikle ithamlarına müeddi olacağından ve tahtie ise bid’at ve dalâlet olduğundan münkiri idlâl ve tefsik olunur.”⁴⁵

Ömer Nasuhi Bilmen de şöyle demiştir: “Meşhûr sünnetler, bidayeten Resulü Ekrem Efendimizden bir iki zat rivayet etmiş olduğu hâlde bilâhare ümmeti merhume arasında şöhet bulup ikinci ve üçüncü asırlarda tevatür derecesini bulmuş olan sünnetlerdir. Mestlerin üzerine meshin cevazı hakkındaki hadisi şerif, bu kabildendir. “Ameller, niyetlere göredir”⁴⁶ hadisi şerifi de bu cümledendir. Bu gibi meşhûr haberler, zan mertebesinde bulunur. Fakat ümmeti merhume arasında böyle kabul edilerek şöhet bulmuş olduğu cihetle ifade ettikleri zan, kalbi tatmin edecek bir kuvveti haiz bulunur. Artık bunu inkâr eden, yâni bunun bir sünneti nebeviyye olduğuna kail bulunmayan kimse, ümmeti merhume hakkında itimatsızlık göstermiş, onları tahtie eylemiş olacağı cihetle fâsık, sapık sayılır.”⁴⁷

Buraya kadar zikrettiklerimiz neticesinde, âlimlerin, meşhûr hadisi inkâr edenlerin ehl-i bid’a olup, dalâlette olduklarına veya fâsık olduklarına hükmettiklerini söyleyebiliriz.

⁴² Cessâs, Ebû Bekr er-Râzî, *el-Fusûl fî’l-usûl* (Kuveyt: Vüzerâtü’l-Evkâf, 1994), 3/48.

⁴³ Cezâirî, Tâhir b. Muhammed Sâlih, *Tevcihu’n-nazar ilâ usûli’l-eser* (Halep: Mektebetü’l-matbuati’l-İslâmiyye, 1995), 1/114.

⁴⁴ Vehbe Zuhaylî, *Usûlü’l-fikhi’l-İslâmî* (Dımaşk: Dârü’l-Fikr, 1986), 1/454.

⁴⁵ Büyük Haydar Efendi, *Usul-i Fıkıh Dersleri* (İstanbul: Üçdal Neşriyat,), 300.

⁴⁶ Buhârî, *el-Câmiu’s-sahîh*, “Bed’ü’l-vahy” 1.

⁴⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, *İstilahât-ı Fikhiyye Kâmusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1976) 1/135.

4. Haber-i vâhid'i inkâr

Bu bölümde haber-i vâhid derken bir kişinin bir kişiden yaptığı rivâyetleri kastediyoruz. Yukarıda haber-i vâhidlerden meşhûr üzerinde durulmuştur. Burada ise ehemmiyetine binaen bir kişinin bir kişiden rivâyeti biraz uzunca ele alınarak onu inkâr etmenin hükümü üzerinde durulacaktır.

Bir kişinin bir kişiden naklettiği haber yoluyla gelen herhangi bir hadisi reddetmek 3 şekilde ele alınabilir:

Hadisi istihza yollu reddetmek.

Hadisin Hz. Peygamberden nakledildiğini kabul etmekle beraber reddetmek.

Hadisin peygambere ait olmadığını iddia ederek reddetmek.

Her konuyu ayrı ayrı ele almak istiyoruz.

4.1. Haber-i vâhid'i istihza yollu inkâr

İslâm âlimleri bazı âyetlerden yola çıkarak Allah'la, peygamberle ve dini konularla alay etmeyi küfür kabul etmişlerdir. Bu konuyla ilgili bir âyet şöyledir: *“Eğer onlara, (niçin alay ettiklerini) sorarsan, elbette, biz sadece lafa dalmış şakalaşıyorduk, derler. De ki: Allah ile, O'nun âyetleriyle ve O'nun peygamberi ile mi alay ediyordunuz? (Boşuna) özürlü dilemeyin; çünkü siz iman ettikten sonra tekrar kâfir oldunuz.”*⁴⁸

İbn Teymiyye (ö. 728/1328) “Bu âyet Allah'la, peygamberle istihza etmenin küfür olduğuna delildir” demiştir.⁴⁹ Vehbe Zuhaylî de bu âyeti tefsir ederken “Yani bu konular istihza edilecek konular değildir. İstihza edecek başka konular bulamıyor musunuz? Çünkü Allah'la, âyetleriyle, onun Resûlüyle istihza küfrü mahzurdur.” diye açıklama yapmıştır.⁵⁰

Celaleyn tefsirine haşiye yazan Sâvî (ö. 1241/1825) de *“(Ey müminler!) Peygamber'i, kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi çağırmayın!”*⁵¹ âyetini tefsir ederken şöyle demektedir: “Bu âyetle, Hz. Peygamberden bahsederken -hayatında olsun vefatından sonra olsun- tazîm yollu ifadeler haricinde bahsetmenin caiz olmadığı anlaşılmaktadır. Yine bu âyetten Peygamberin zâtını istihfaf eden kimsenin kâfir olduğu, dünya ve ahirette melun olduğu anlaşılmaktadır.”⁵²

Âhâd olarak rivâyet edilse bile, bir hadisle alay etmek, alay edenin kâfir olduğunu gösterir. Çünkü bu durumda hadisin peygambere nisbetini reddetme değil, peygamberin şahsiyle alay etme vardır. Bu konuda Ali el-Kârî (ö. 1014/1605) şöyle der: “Hulâsa'da şöyle denilmektedir: “Şeyhlerimizden bazıları, bir hadisi reddedenin kâfir olacağını söylemiştir. Müteahhirîn ise eğer inkâr edilen hadis mütevatir ise kâfir olur demişlerdir”. Ben de derim ki doğru olan budur. Ancak bir kimse âhâd bir hadisi istihfâf, istihkâr ve inkâr şeklinde reddederse kâfir olur. Fetâvâ-i Zahîriyye'de de şöyle denilmektedir: “Bir kimse Peygamberimizin *“Kabrim ile minberimin arası Cennet bahçelerinden bir bahçedir.”*⁵³ hadisini rivayet eder de, onun yanındaki başka bir şahıs “Ben kabri ve minberi görüyorum, başka bir şey görmüyorum” derse, o kimse kâfir olur. Çünkü o bu sözyle istihza ve inkârı murad etmiştir. Gözle görünenler dışındaki gaybî şeylere

⁴⁸ Tevbe, 9/65.

⁴⁹ İbn Teymiyye, *Mecmûu'l-fetâvâ* (Medine: Mecmaal Melik Fehd İtabâati'l-Mushâfi's-şerif, 1995), 15/48.

⁵⁰ Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-münîr fî'l-akideti ve's-şeriatı ve'l-menhec* (Dimaşk: Dârü'l-Fikr, 1418), 10/290.

⁵¹ Nur, 24/63.

⁵² Sâvî, Ahmed b. Muhammed, *Haşiye ale'l-Celâleyn* (Beyrut: Dârü'l-Ceyl, ts), 3/140.

⁵³ Buhârî, “Fadlû's-salât fî Mescidi Mekke ve'l-Medine”, 5.

inanmayan kimse mümin değildir.”⁵⁴

4.2. Hadisin Hz. Peygamberden olduğunu kabul etmekle beraber reddetmek

Haber-i vâhidi “Bu hadisi Peygamberimiz söylemiş olamaz” diye inkâr etmekle, “Bu peygamber sözüdür, fakat yanlış” demek farklıdır. İkinci şahıs peygamber sözünün yanlış olduğunu söylemekle peygamberi inkâr etmiş olur. Bu tür sözler âlimler tarafından küfür olarak kabul edilmiştir. Örneğin hadis âlimlerinden İshâk b. Râhûye (ö. 238/853) “Kime Peygamber (s.a.v)’in bir hadisi ulaşır da, o da bunun sıhhatini ikrar eder, sonra da –takiyye gibi bir durum olmaksızın- reddederse, o kâfirdir” demiştir.⁵⁵ Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ise nisbeten yumuşak bir ifade kullanmış “Kim Allah Resûlünün hadisini reddederse, o büyük bir tehlikenin kıyısında demektir.” demiştir.⁵⁶

Hanbelî âlimlerinden Berbehârî de (ö. 329/940) şöyle demiştir: “Kible ehlinde hiç kimse Allah’ın kitabından bir âyeti veya Allah Resûlünün hadislerinden herhangi bir şeyi reddetmediği müddetçe İslâm’dan çıkmaz.”⁵⁷ “Bir adamın rivâyetlere ta’n ettiğini veya kabul etmediğini veya Allah Resûlünün hadislerinden bir kısmını inkâr ettiğini işitirsen onu İslâm konusunda itham et! Çünkü o, sözü ve mezhebi kötü biridir.”⁵⁸ “Kim Allah’ın kitabından bir âyeti reddederse, o bütün kitabı reddetmiş olur. Kim de Allah Resûlünün bir hadisini reddederse onun bütün hadislerini inkâr etmiş olur. O Allah-ı Azîm’i de inkâr etmiş kâfirdendir.”⁵⁹

Yemenli âlimlerden İbnü’l-Vezîr de (ö. 840/1436) bu konuda “Peygamber (s.a.v)’in hadisini –onun hadisi olduğunu bildiği halde- kim yalanlarsa (inkâr ederse) bu sarih bir küfürdür.” demiştir.⁶⁰

4.3. Hadisin Hz. Peygambere ait olmadığını iddia ederek reddetmek.

Âlimler “Haber-i vâhid zan ifade eder” demişlerse de, bununla şüphe manasına gelen zannı değil, zann-ı gâlibi kastetmişlerdir. Bu sebeple haber-i vâhidler itikadda değil, amelî konularda delil kabul edilmiştir. Fıkıhta üzerinde durulan hadislerin büyük kısmı haber-i vâhidlerdendir. Nitekim Abdulkahir Bağdadî bu konuda şöyle der: “Fakihler ibâdet, muamelât ve diğer helâl ve haramla ilgili konularda şer’î hükümlerin fûrûuna dair pek çok meseleyi bu nev haber(ler)le tesbit ederler. Âhâd haberle amel etmenin vücubunu reddedenlerden Râfızîlerin ve Haricîlerin ve diğer heva ehli fırka mensuplarının dalâlette olduğunu söylerler.”⁶¹

Yukarıda belirttiğimiz gibi bir şahıs hadisin sıhhatini kabul eder ve hadisi reddederse küfre girer. Fakat hadisin sıhhatini reddederek, hadisi reddeden küfre girmez. Diğer ifadeyle bu şahıslar, hadisi reddederken peygamberimizi red değil, hadisi rivâyet eden ravîlerin hata ettiklerini, sehven veya kasten hadisi Peygamberimize nisbet ettiklerini iddia etmiş olur. Bu durumda hadis sahih bile olsa inkâr eden kâfir olmaz. Bu konuda Seyyid Şerif Cürcânî “Ümmet, âhâd haberleri inkâr etmenin küfür olmadığına

⁵⁴ Ali el-Kârî, *Minehu’r-ravz*, 454.

⁵⁵ İbn Hazm, *el-İhkâm*, 1/99.

⁵⁶ İbnü’l-Vezîr, *el-Avâsim ve’l-kavâsim fîz-zebbi an sünneti Ebî’l-Kâsim*, thk: Şuayb Arnâvut (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1994), 4/229.; Zehebî, Nübelâ, 11/297.

⁵⁷ Berbehârî, Ebû Muhammed Hasen b. Alî b. Halef, *Şerhü’s-sünne* (Medine: Mektebetü’l-Gurabâ’i’l-Eseriyye, 1993), 81.

⁵⁸ Berbehârî, *Şerhü’s-sünne*, 89.

⁵⁹ Berbehârî, *Şerhü’s-sünne*, 101.

⁶⁰ İbnü’l-Vezîr, *el-Avâsim*, 2/374.

⁶¹ Bağdadî, *el-Fark*, 313.

icma etmiştir.” demiştir.⁶² Fakat bu, “Sahih hadisleri inkâr etmek caizdir” demek de değildir. Ali el-Kârî şöyle der: “Haber-i vâhid, bir kişinin bir kişiden yaptığı rivâyettir. Onu inkâr eden kâfir olmaz. Fakat haber sahih veya hasen ise inkâr eden günahkâr olur.”⁶³

Pek çok âlim Ali el-Kârî'nin bu hükmünü tasdik etmiştir. Örneğin Hanefî fakihlerinden Şemsü'l-eimme es-Serahsî, şöyle demektedir: “Haber-i vâhid, râvînin hata etme ihtimaline binaen ilmi yakîn vermez. Fakat o, râvîye hüsnü zan etme ve adaletinin ortaya çıkmasıyla onun söylediğinin doğruluğu ağır bastığından onunla ameli gerektiren bir delil olur. Delil oluşuyla da bu kısım hükmü sabit olur. Fakat haber-i vâhid ilmi yakîn vermediğinden onu inkâr eden kâfir olmaz. Onunla amel edilir. Çünkü onun doğruluğuna dair deliller ameli gerektirmektedir. Bununla beraber onu tevil etmeden reddeden dalâlete nisbet edilir. Eğer haberi vahidle ameli kabul etmekle beraber tevil ederek reddeden tadel edilmez. Onunla amel eden itaatkâr, tevilsiz terk eden asi olur ve (Allah tarafından) cezalandırılır.”⁶⁴

Osmanlı dönemi âlimlerinden Haydar Efendi şöyle diyor: “Râvîleri hiçbir karında haddi tevatüre bâliğ olamayan haber-i âhâdın hükmü: Yalnız râvi hakkındaki şurut-i mutebere olarak amelden ibarettir. Şu kadar ki tevatürde muhbirler hakkında hiçbir şart yokken haber-i âhâd ile amelin sıhhatinde bazı şartlar vardır. Bunlardan biri mefkûd olursa amel dahi vacip olmaz. Demek ki kendisinde bu şerâit tahakkuk eden haber-i vâhid ilim cihetiyle galebe-i zannı mucip ve mazmunu gerek vücup ve gerek nedib olsun onunla amel vacip olur. Lâkin münkiri tekfir olunmaz, eğer itikadı mucip olsaydı münkiri de tekfir edilirdi. Şu kadar ki münkiri yine tadel olunur. Çünkü habere taarruz olunmasa bile muhbir olan ulema-i kirâm tahtie edilmiş demektir.”⁶⁵

Haydar Efendi ulemâ-i kirâm ifadesiyle hadisi nakleden sika râvîleri kastetmiştir. Çünkü sahih bir rivayeti reddeden kimse onu nakleden sika râvîleri yalancılıkla itham etmiş olur. Nitekim bu konuda Ömer Nasuhi Bilmen de: “Bunu inkâr eden, tekfir, tadel edilmez. Fakat ehliyeti haiz olan râvîleri tahtie ettiği için bid'at ehlinden sayılır” demektedir.⁶⁶ Yani sahih hadis inkâr edilince, onu rivâyet eden sika râvîler yalancılıkla itham edilmiş olurlar. Bilmen'in “tadel edilmez” deyip arkasından da “bid'at ehlinden sayılır” demesi muhtemelen bir sehiv olmalıdır. Çünkü ehli bid'a, ehl-i dalâlet olarak kabul edilir.⁶⁷

Sahih hadisi inkâr eden kimse, sika râvîleri hadis uydurmakla ve yalancılıkla itham etmiş olur. Diğer ifadeyle en büyük günahlardan birini işlemekle suçlanmış olur. Çünkü hadis uydurmak kebâirdendir.⁶⁸ Dolayısıyla burada kul hakkına tecavüz vardır. Bu sebeple de sahih hadisi inkâr eden günahkâr olur.

Sonuç ve Değerlendirme

Peygamberimizden sonraki sahâbe, tâbiîn ve tebeû tâbiîn döneminden itibaren bütün ümmet Kur'ân'la beraber sünneti de şer'î bir delil kabul etmiştir. İstisnâi olarak İmâm Şâfiî zamanında sünneti bir bütün olarak inkâr edenler olmuştur, fakat bunlar

⁶² Cürçânî, Seyyid Şerif, *Şerhu'l-mevâkıf* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1998), 8/375.

⁶³ Ali el-Kârî, *Minehu'r-ravz*, 454.

⁶⁴ Serahsî, *Usûlü's-Serahsî* (Beyrut: Dârü'l-Marife, tz.), 1/112.

⁶⁵ Büyük Haydar Efendi, *Usul-i Fıkıh Dersleri*, 300.

⁶⁶ Bilmen, *Istilahâtı Fıkhiyye Kamusu*, 1/136.

⁶⁷ Yusuf Şevki Yavuz, “Ehl-i Bid'at” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994) 10/501.

⁶⁸ Zehebî, Şemseddin, *el-Kebâir* (Beyrut: Dârü'n-Nedveti'l-Cedide, tz.), 70.

marjinal bir grup olarak kalmıştır. Sünnetin geniş çapta inkârı 19. yüzyılda önce İngilizlerin işgal ettiği Hindistan'da, daha sonra da yine İngiliz işgalindeki Mısır'da görülmüştür.

İslâm âlimlerine göre sünnetin bir kısmı vahiy olduğu ve pek çok âyette peygambere itaat emredildiği için hadislerin bütünü'nün inkâr edilmesi küfür kabul edilmiştir. Aynı şekilde mütevâtir hadisleri inkâr etmek de küfür kabul edilmiştir. Çünkü bu mütevâtir hadislerin peygamberimizden nakli yakîn ifade eder ve kesindir. Dolayısıyla peygamber sözünü inkâr peygamberi inkârla eş kabul edilmiştir. Tevâtür derecesine varmayan meşhûr hadisleri inkâr ise, bid'at ve dalâlet kabul edilmiştir.

Hadis, haber-i vâhid ise hadisin sıhhatini kabul ederek veya hadisle istihza ederek inkâr etmekte küfürdür. Çünkü bu durum peygamberi reddetmek manasına gelmektedir.

Âhâd hadislerden sahih olanları, peygamber sözü olarak kabul etmeyip, bunların râvîler tarafından uydurulduğunu söylemek ise kişiyi günahkâr yapar. Çünkü sika râvîlere yalan nisbet etmek kul hakkına bir tecavüzdür.

Baştan buraya kadar âlimlerin Kur'ân ve sünnetten yola çıkarak ortaya koydukları görüşleri sunduk. Başta da söylediğimiz gibi burada biz yalnızca âlimlerin görüşlerini takdim ediyoruz. Bir durum tesbiti yapıyoruz. Âlimlerin görüşlerini kabul edip etmemek okuyucuya kalmıştır.

Bununla beraber İslâm Dini, dünyevî bir ideoloji veya Fizik, Kimya gibi bir ilim değildir. Onun bir de manevî boyutu, Allah ile kul arasındaki ilişkisi vardır. Kul mahşerde, söylediği her sözden, işlediği her fiilden dolayı sorguya çekilecektir. Bu sorgu sonrasında sözlerinden veya fillerinden dolayı ebedi cennetlik olabileceği gibi ebedi cehennemlik de olabilir. Dolayısıyla dinî konularda her hangi bir görüşü reddederken, benimserken veya savunurken ihtiyatlı olmak gerekir.

Kaynakça

- Abdulkahir Bağdâdî. *el-Fark beyne'l-firak*. Beyrût: Dâru'l-Âfâki'l-Cedide, 1977.
- Abdülğani Abdulhâlık. *Hücciyetü's-sünne*. B.y. Dâru'l-Vefâ, el-Ma'hedü'l-Âlem lil-Fikri'l-İslâmî, 1987.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müshedü'l-imâm Ahmed b. Hanbel*. 45 Cilt. thk: Şuayb Arnavût vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Ali el-Kârî. *Minehu'r-ravzi'l-ezher fî şerhi'l-Fikhi'l-ekber*. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1998.
- Azimâbâdî, Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak, *Avnül-ma'bûd şerhü Süneni Ebû Dâvûd*. Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415.
- Berbehârî, Ebû Muhammed Hasen b. Alî b. Halef. *Şerhü's-sünne*. Medine: Mektebetü'l-Gurabâi'l-Eseriyye, 1993.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *İstilahât-ı Fıkhiyye Kâmusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1976.
- Birişik, Abdulhamit. "Pervîz, Gulâm Ahmed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/247-249. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-sahîh*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Cessâs, Ebû Bekr er-Râzî. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994.
- Cessâs, Ebû Bekr er-Râzî. *el-Fusûl fî'l-usûl*. Kuveyt: Vüzerâtü'l-Evkâf, 1994.
- Cezâirî, Tâhir b. Muhammed Sâlih. *Tevcihu'n-nazar ilâ usûli'l-eser*. Halep: Mektebetü'l-matbuati'l-İslâmiyye, 1995.
- Cürcânî, Seyyid Şerif. *Şerhu'l-mevâkıf*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1998.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Sünen*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Ebû Zehrâ, Muhammed. *İmam Şâfiî*. Mısır: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1978.

- Hâkim, Ebû Abdullah en-Nîsâbü'rî. *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*. 4 Cilt. thk: Mustafa Abdulkadir Ata. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990.
- Hamza Muhammed Kasım. *Menârü'l-kârî şerhu muhtasarı Sahihü'l-Buhârî*. Dımaşk: Mektebetü Dâru'l-Beyân, 1990.
- İbn Hacer el-Askalânî. *Nüzhetu'n-nazar fî tadvîhi Nuhbeti'l-fiker*. Dımaşk: Mektebetü'l-Gazzâlî, tz.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed. *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. Beyrut: Dâru'l-Afâki'l-Cedide, tz.
- İbn Kesîr, İmâduddîn Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. Beyrut: Dâru Hicr, 2003.
- İbn Teymiyye. *Mecmû'ul-fetâvâ*. Medine: Mecmaa'l-Melik Fehd kitabâati'l-Mushâfu's-şerif, 1995.
- İbnü'l-Vezîr. *el-Avâsım ve'l-kavâsım fîz-zebbi an sünneti Ebî'l-Kâsım*, thk: Şuayb Arnâvut. Beyrut: Müessetu'r-Risâle, 1994.
- Mustafa es-Sibâî. *es-Sünnetu ve mekânetuhâ fî't-teşrii'l-İslâmî*. Dımaşk: el-Mektebu'l-İslâmî, 1982.
- Nevevî, Muhyiddin. *Ravdatu't-tâlibîn ve umdetü'l-müttakîn*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1991.
- Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer. *Mefâtihu'l-gayb*. Beyrut: Dâru İhyau't-Turâsi'l-Arabî, 1420.
- Sancaklı, Saffet. *Hadis İnkârcılığı*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2018.
- Sâvî, Ahmed b. Muhammed. *Haşiye ale'l-Celâleyn*. Beyrut: Dârü'l-Ceyl, ts.
- Süyutî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir. *Miftâhu'l-cenne fî'l-ihcâc bi's-sünne*. Medine: el-Câmiatü'l-İslâmiyye, 1989.
- Süyutî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir. *Tedribü'r-râvî fî şerhi Takrîbi'n-Nevevî*. thk: Muhammed Eymen b. Abdullah. Kahire: Dâru'l-Hadis. 2004.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris. *er-Risâle*. thk: Ahmed Şâkir. Mısır: Mektebetü'l-Halebî, 1940.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris. *Kitâbu'l-ümm*. Beyrût: Dârü'l-Ma'rife, 1990.
- Yücel, Ahmet. *Hadis Usûlü*. İstanbul, İFAV, 2016.
- Zehebî, Şemseddin Ebû Abdullah. *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ*. 23 Cilt. thk: Şuayb el-Arnâvut. Beyrut: Müessetu'r-Risale, 1985.
- Zühaylî, Vehbe. *et-Tefsîru'l-münîr fî'l-akideti ve's-şeriatı ve'l-menhec*. Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1418.
- Zühaylî, Vehbe. *Usûlü'l-fıkhi'l-İslâmî*. Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1986.